

Dags att RÄDDA PLANETEN

Någonting har hänt när kvällspressen har KLIMATCHOCK på löpet.

Plötsligt är miljön den hetaste frågan. Medierna ska rädda jorden med bilder på sorgsna isbjörnar och vädjande upprop.

Hösten 2006 smälte glaciärerna och Sveriges journalister vaknade.

TEXT KARL SKAGERBERG

Den 30 oktober presenterade världsbankens förra chef Nicholas Stern en rapport gjord på uppdrag av Storbritanniens finansminister Gordon Brown. Rapporten visar vad klimatförändringarna kan komma att kosta. Premiärminister Tony Blair läste de 700 sidorna och förklarade med stort allvar: klimatfrågan är den viktigaste och mest brådskande frågan världens länder ställts inför.

Två dagar senare presenterade den svenska Klimat- och sårbarhetsutredningen sin delrapport, som fick stort genomslag – Mälaren och Vänern hotas av översvämningar – och FN håller just nu klimatkonferens i Nairobi.

Nyheter om miljöproblemen har helt enkelt fått ovanligt stort utrymme i höst.

– Men det som kommer fram är saker som FNs klimatpanel alltid har sagt. Men det rapporteras inget förrän det blir mer påtagligt, som nu när den engelska ekonomiutredningen visar att det är billigare att förebygga katastrofer än att reparera skadorna efteråt, säger Ingrid Gustavsson, reporter på Ekot i snart 25 år, i huvudsak med miljöfrågor som specialämne.

TV-satsningen Planeten, ett gigantiskt dokumentärprojekt, hade i förra veckan premiär i Sveriges Television, och Al Gore har fått stor uppmärksamhet för sin upplysningsfilm *En obekvämt sanning*. Men varför alla medier tar upp miljöfrågan just nu är det ingen som riktigt kan svara på.

– Översvämningar och varma år har vi haft förut, men nu har uppmärksamheten väckts från så många håll samtidigt, säger Susanna Baltscheffsky, chef för Stockholmsredaktionen på Svenska Dagbladet. Tidigare var hon SvDs miljöreporter och har en lång historia som miljöjournalist.

– Att enskilda katastrofer går att koppla till växthuseffekten, som i New Orleans till exempel, spelar roll. Dramatiska händelser har lättare att få utrymme i medierna, säger Monika Djerf Pierre, docent på Göteborgs universitet och författare till boken *Gröna Nyheter*. Det blir ju också en uppmärksamhetsspiral när olika medier hakar på varandra, men det är svårt att säga hur länge intresset fortsätter.

– Vi får väl se om rapporteringen håller i sig. Det här kanske bara är en tillfällig trend som så många andra grejer, säger Roland Johansson, miljöreporter på TT. Det är ju inte en helt enkel problematik, vad som är orsak och verkan i klimatfrågan. Jag önskar att folk kunde sätta sig in i ämnet och inte bara lita på det vi skriver. Massmediernas roll är att väcka intresse, inte att fungera som ett universitet.

Startskottet för den moderna miljörelsen avfyrades av den amerikanska forskaren Rachel Carson 1962. Hennes bok *Tyst Vår* visade att människor precis som fåglar var en del av ekosystemet och kunde drabbas lika hårt av att gifter släpptes ut i naturen. 1962 var både DDT och kvicksilver vanligt förekommande i kampen mot skadeinsekter, något som drabbade även fåglar, som åt av både betet och insekterna.

Här i Sverige följdes frågan upp 1967 i miljöforskaren Hans Palmstiernas bok *Plundring, Svält, Förgiftning* och i början av 70-talet visade debattören Björn Gillberg i TV att gräddpulvret Prädd, som många hade i kaffet, innehöll så mycket kemikalier att det gick alldeles utmärkt att tvätta skjortor i.

På 60-talet var nyhetsredaktionernas intresse för miljöfrågor fortfarande svalt, och det fanns inga specialiserade miljöreportrar. Rapporteringen handlade mycket om den giftiga maten och om kvicksilvret i fisken. På 70- och 80-talet var det utsläpp och strålning från industri och kärnkraft som fick uppmärksamhet och miljöjournalistiken utvecklades till en egen genre. Det blev vanligt med så kallad larmjournalistik.

Till exempel avslöjade Rapport den 26 augusti 1971 att hälften av alla sjöar skulle vara förstörda av svavelföreningar inom 30 år, även om vi skulle skärpa vår miljöpolitik avsevärt. Läget verkade nästan hopplöst för den som följde med i nyheterna när miljöreportrarna tävlade om vem som kunde hitta den närmast förestående apokalypsen. Efter kvicksilver och DDT kom PCB och som inte det räckte var det dags för dioxinerna.

Men larmjournalistiken gjorde skillnad.

– I mitten av 80-talet var larmen om skogsdöd och försurning befogade men de gav faktiskt resultat. I stort sett inträffade inte skogsdöden, eftersom politikerna tog till så starka åtgärder att till exempel svavelutsläppen minskade i Europa med cirka 90 procent, säger Fredrik Lundberg, i dag miljöpolitisk sekreterare på miljöpartiets riksdagskansli, tidigare miljöreporter, bland annat för tidningar som *Ny Teknik* och *Sveriges Natur*.

– I dag är det ju inte så vanligt med larmen längre, även om de kommer tillbaka ibland. Numera visar journalister mer komplexa samband, i stället för att bara rapportera när det fanns bra bilder på döda fåglar, sälar och träd, säger Anne Nilsson, ordförande i MÖF, Miljöjournalisternas förening.

Docent Monika Djerf Pierre tycker inte att dagens klimatkampanjer liknar 70-talets larmjournalistik.

– På 60-talet frågade journalisterna ”Ska vi verkligen bry oss om detta?” och på 70-talet frågade de ”Ska ni inte förbjuda detta?”. Nu larmas det inte riktigt på samma sätt, eftersom det finns en sorts överenskommelse om att miljöfrågan faktiskt ska tas på allvar.

Reaktorolyckan i Harrisburg 1979 var en omvälvande händelse och banade väg för en folkomröstning där befolkningen delades upp i Linje 1, Linje 2 och Linje 3. Resultatet av folkomröstningen den 23 mars 1980 blev att beslutet om kärnkraftens egentliga framtid sköts upp i 30 år. Frågan föll sedan i medial glömska fram till katastrofen 1986 – härdsmältan i Tjernobyl.

Två år senare, valåret 1988, hamnade mediernas fokus på att havet var sjukt. Giftiga alger blommade längs Sveriges kuster och tusentals sälar dog. Många anser att det var just sälarna som fick in miljöpartiet i riksdagen det året, även om det redan före valet avslöjades att sälarna dog av virus och inte av föroreningar.

Under 90-talet lämnade miljöjournalistiken bevakningen av industrin och inriktades i stället på hushållen. Men hushållen, och därmed läsarna, kunde inte utmålans som miljöbovar. Därför vinklades rapporteringen mer åt det konsumentupplysande hållet. Hushållsavfallet skulle källsorteras och ekologiska produkter inhandlas.

I stället för att attackera politiker sprider journalisterna dåligt samvete, menar Monika Djerf Pierre.

– I dag handlar det om att vi ska välja annorlunda. Miljön är konsumenternas och företagans ansvar. Jag tror att det beror på en större misstro till vad politiker egentligen kan göra.

– Konsumenternas roll är viktig. De har stor makt när det gäller vad som produceras, säger miljöjournalisten Anne Nilsson.

Är det inte så att vi försöker shoppa oss till ett rent samvete?

– Är det något fel i det då? Att köpa en miljöanpassad vara är ju en konkret handling, som påverkar, säger hon.

Nu för tiden finns det både ett miljödepartement och en miljöminister, samtidigt som flera stora företag satsar på kretsloppstänkande och förnyelsebara energikällor. Men förr i tiden var miljöfrågor inget för etablissemangen.

– När jag började för 30 år sedan fanns det inget system för miljövärd, det som fanns var rudimentärt. Nu har man fruktansvärt stora organisationer och en massa lagstiftning. Miljö är en del av samhällsförvaltningen. Då var det radikalt, det är det inte nu, säger Karl Johan Bondeson på Göteborgs-Posten. I dag är han debattredaktör, men har i tre decennier jobbat som miljöreporter.

– Det fanns en period på 70-talet då miljöjournalisterna var väldigt opinionsdrivande, journalisterna skulle tycka på något jävla vis. Då rörde de sig i tassemarkerna av någon slags vetenskaplig journalistik men nu befinner de sig i mitten av samhällsredaktionerna.

– När det har blivit mer etablerat med miljöfrågor har journalistiken fått förändra sig. På 70-talet kunde man ta en mikrofon och gå till VDN på en fabrik, som tyckte det bara var bra att det kom massa rök ur skorstenen.

Trots att nästan hälften av Sveriges befolkning oroar sig över miljöförstörelsen, finns det i dag inga miljöredaktioner på de större tidningarna. Många har reportrar som bevakar miljöområdet, men de arbetar ofta på någon annan specialredaktion.

– Efter miljövägen, i mitten av 90-talet, var det många miljöreportrar som kände en trötthet. De tyckte att det var svårt att hitta på något nytt, säger Monika Djerf Pierre.

En annan anledning till att miljöredaktionerna försvann är att miljöfrågorna har blivit en del av människors privatekonomi och det politiska maktspelet.

– Det är skillnad om man jämför med hur det var för mellan tio och 15 år sedan. Till exempel tar den politiska redaktionen hand om miljöfrågor som har med politik att göra, och ekonomiredaktionen tar de miljöfrågor som har med ekonomi att göra, säger Karin Bojs, vetenskapsredaktör på Dagens Nyheter. Förr i tiden var det ju vanligare att de som skrev om miljöfrågor var rena miljöaktivister. Det gjorde ju att det kunde bli osakligt ibland.

På TT jobbar förutom Roland Johansson även reportern Per Lindström. Båda tycker att det behövs journalister som bevakar miljöområdet, annars är det lätt att nyheter slarvas bort när tempot på redaktionerna är högt. Att låta olika redaktioner ta hand om miljöfrågor, som råkar falla under deras bevakningsområde, är inte någon bra idé, enligt dem.

– Ingen kan ju ha koll på precis allting. Journalister är inga övermänniskor, konstaterar Per Lindström.

Roland Johansson håller med:

– En ekonomireporter har inte krav på sig att kunna mycket om miljöfrågor. Jag ser ofta att det skrivs saker som har en klar miljökoppling men där reportern helt har missat den. Det behövs journalister med specialkompetens som har koll.

Roland Johansson är inte riktigt nöjd med hur medierna bevakar klimathotet – alltför larmbetonat, enligt honom:

– När rapporteringen drar igång tenderar det att låta som att ”nu är det snart slut”. Det gäller framförallt kvällspressen. De tror ju att sådant säljer och kanske har de rätt.

– Under ganska lång tid har miljöjournalistiken varit inne i en ny fas, säger Susanna Baltscheffsky. Tidigare kom en massa larm hela tiden och miljöorganisationernas budskap gick rätt in i tidningarna utan journalistisk granskning.

– Det är lätt att som journalist låta bli att vara kritisk mot Greenpeace. I början av 90-talet släppte Greenpeace en rapport som beskrev extrema väderhändelser som ett bevis på att växthuseffekten redan var här, trots att det inte fanns någon vetenskaplig grund för det. Ändå resulterade boken i en hel del skrivelser, säger hon.

När sådana saker händer urholkas förtroendet för miljöjournalisterna, enligt Susanna Baltscheffsky, som själv är utbildad biolog.

I dag har Svenska Dagbladet ingen miljöreporter, det uppstod ett tomrum när hon lämnade platsen.

– Vi befinner oss i ett slags limbo. Men det är klart, vill man verkligen prioritera frågan fixar man en ersättare.

Många av de stora miljöfrågorna är enligt henne långsamma processer, svåra att passa in i nyhetsflödet. Susanna Baltscheffsky tar upp problemet i en krönika i SvD 2005: ”Men så plötsligt blir övergödningen en STOR nyhet. [...] Det var inte innehållet, forskningsrönen, som fick ett sådant genomslag den här gången, utan förpackningen. [...] Tydligen behöver även vetenskapen draghjälp av en snygg förpackning”.

Ett sätt att lösa problemet med en långsiktig miljörapportering är att ha en reporter med ansvar för just miljöfrågor, enligt Anne Nilsson på Miljöjournalisternas förening.

– Genom löpande bevakning kan man undvika att bara skriva om akuta händelser. För att miljöfrågorna ska få en större strategisk betydelse behöver de komma in mycket tydligare i den vanliga näringslivsjournalistiken.

Näringslivet har fått upp intresset för miljöfrågor de senaste åren. Företagen har bland annat upptäckt konkurrensfördelar med tydlig miljöprofil. Numera är miljötankandet nästan en förutsättning för att driva affärer.

– Företagen har upptäckt konkurrensfördelar med att ligga steget före. Tidigare handlade det mest om politik och lagar, men nu är det företagen som är pådrivande. De vill faktiskt göra mer än vad politikerna säger att de måste göra, säger Valter Bengtsson, chefredaktör på förlaget IDGs tidning Dagens Miljö.

– Har företagen redan anpassat sig till ett framtida EU-direktiv slipper de få en chock när det väl kommer, säger han.

Att ligga i framkant på miljöfronten är ett sätt att ha en buffert mot svängningar i lagstiftningen. Ämnen som nyligen blivit godkända kan vara riskabla att ta i bruk. Ett exempel är parakvat, ett ämne som används i bland annat bekämpningsmedel och som godkändes av EU-kommissionen 2004. I Sverige är ämnet förbjudet. Den förra regeringen har stämt EU-kommissionen för att den inte har följt regelverket när den godkände parakvat. Om Sverige vinner målet kan det få konsekvenser för de företag i Europa som redan har börjat använda parakvat.

Anne Nilsson tycker att journalister ibland håller tillbaka utvecklingen mot ett hållbart samhälle:

– Företag aktar sig ofta för att slå sig på bröstet i miljöfrågor. De vet att det snabbt kan slå tillbaka om det skulle uppstå någon brist i arbetet. I stället borde fler företag lyftas fram som goda exempel på hur andra kan gå tillväga för att minska sin miljöpåverkan.

Fredrik Lundberg på miljöpartiets riksdagskansli är av liknande uppfattning.

– Den miljöjournalistik jag saknar mest är den som visar att det går att förändra, som att Sverige har klarat sitt klimatmål. Men det får man aldrig veta. Däremot talar medierna om i fall det är något som misslyckats.

– Men det finns faktiskt positiva nyheter, även när det handlar om miljön, säger Fredrik Lundberg. ■